

THE RULE OF LAW AND PEASANT UPRISINGS OF 1907

Iulian PÎNIȘOARĂ

A FIRST CONCLUSION VALID FOR THE ENTIRE PERIOD BETWEEN 1866 AND 1907 IS THAT ROMANIA FAILED TO INTEGRATE INTO THE ECONOMIC, POLITICAL AND SOCIAL CONTEXT WHICH WAS AVAILABLE AT THAT TIME IN EUROPE. OUR COUNTRY UNDERWENT A SERIES OF EXTREMELY SPECTACULAR TRANSFORMATIONS IN A VERY SHORT PERIOD OF TIME. HUGE DIFFERENCES BETWEEN ROMANIAN SOCIETY BEFORE 1821 AND AFTER BRINGING CAROL OF HOHENZOLLERN TO THE THRONE OF PRINCIPALITIES WERE FREQUENTLY REPORTED IN ROMANIAN HISTORIOGRAPHY AS WELL AS IN THE FOREIGN ONE. THE LITTLE UNION WAS THE STARTING POINT FOR BUILDING THE INSTITUTIONAL ARCHITECTURE OF ROMANIA. FUNDAMENTAL STATE INSTITUTIONS SUCH AS THE MILITARY OR THOSE WHO HAD THE TASK OF MAINTAINING PUBLIC ORDER, HAD TO BE RECONSIDERED FROM THE GROUND.

KEY WORDS: PARLIAMENT, GOVERNMENT, REVOLT, ANARCHY, CIVIL WAR, PUBLIC ORDER, PUBLIC ADMINISTRATION.

Răscoala țărănească din primăvara anului 1907 a fost unul dintre cele mai importante momente ale istoriei României moderne, alături de unirea prilejuită de alegerea lui A. I. Cuza ca domnitor al Moldovei și Țării Românești, adoptarea monarhiei constituționale și aducerea pe tronul țării a lui Carol de Hohenzollern și războiul de independență. Acest lucru este evidențiat, între altele, și de faptul că tema răscoalelor a fost preluată masiv în poezie și proză, în pictura românească. Cu toate acestea, tema răscoalelor țărănești a fost abordată în istoriografie doar prin prisma conotațiilor sale agrare.

După reprimarea brutală a răscoalelor, puținele lucrări apărute au încercat să descopere sursa inegalei distribuții a proprietății asupra pământului, tot ca un reflex al ideii potrivit căreia răscoalele aveau o componentă exclusiv agrară. Nu s-a mai scris nimic despre felul în care autoritățile au pus capăt răscoalelor. Nici măcar în discursurile parlamentare sau în presa vremii nu se mai aducea aminte de acest fapt. Acest lucru se datorează, pe de o parte, atitudinii regelui care a cerut “dosarul” complet al răscoalelor, dosar care a fost luat de suveran spre “păstrare”. Motivul unui asemenea gest era acela că regele era conștient de faptul că, din dorința de a accede la putere, reprezentanții celor două partide politice de la noi ar fi fost dispuse a folosi diverse documente pentru a dovedi vinovăția adversarilor politici.

În istoriografia comunistă, răscoala de la 1907 a continuat a fi tratată ca efect al “chestiunii țărănești”. Accentul era pus pe lupta eroică a țăranimii împotriva orânduirii burghezo-moșierești. Unul dintre cele mai importante aspecte ale răscoalelor, cel puțin din perspectiva istoriografiei anterioare anului 1989 a fost acela al numărului de victime cauzat de confruntările dintre țăranimea

răscolată și forțele de ordine, unii autori avansând chiar un număr de aproximativ 12.000 de persoane, deși cel mai probabil numărul victimelor a fost de circa 2.000 de persoane. Vorbind despre numărul de victime, ziarul “Erdelyi Hirnap” nota că “în timpul războiului, adică al răscoalei, au fost uciși 6.000 de țărani și alți 36.000 au fost răniți.” Simpatia regimului comunist față de țărănimie, ca precursorare sau chiar formă incipientă a clasei muncitoare de la noi, s-a tradus în publicarea unor culegeri de acte și documente foarte utile, în măsura în care sunt interpretate în legătură cu informațiile pe care le conțin, și nu în legătură cu ideologia partidului unic din acea vreme.

Nici după decembrie 1989 lucrurile nu s-au schimbat prea mult în ceea ce privește percepția asupra evenimentelor din 1907. Chestiunea anarhiei instaurată în timpul evenimentelor petrecute în primăvara lui 1907, a fost fie minimalizată aproape total, așa cum este cazul unei lucrări aparținând academicianului Florin Constantiniu – “O istorie sinceră a poporului român”, în care acesta amintește pe două rânduri de “țâșnirile violente ale nemulțumirii țărănești în răscoalele din 1888 și 1907”²⁷³, fie apreciată ca atare, dar la fel de lapidar, e drept într-o lucrare menită mai mult să deschidă apetitul pentru studiul istoriei țării noastre, lucrare “inițiativă” a lui Neagu Djuvara – “O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri”, lucrare în care autorul aprecia că “s-a întins ca focul pe o miriște uscată, pornind din nordul Moldovei și ajungând până în Oltenia, încât statul s-a crezut în pericol”²⁷⁴.

Cu toate că, în mod evident, caracterul agrar al răscoalelor nu poate fi neglijat ori negat, trebuie avute în vedere și alte aspecte ale manifestațiilor țărănești din primăvara anului 1907. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că, în prima parte a revoltelor, în Moldova, răscolății au profitat de haosul ce se instaurase în toate localitățile rurale din regiune, pentru a se răzbuna împotriva arendașilor evrei, pe care îi considerau vinovați pentru starea de sărăcie în care trăia majoritatea populației rurale.

De asemenea, au fost multe cazuri în care, profitând de aceste revolte, locuitori ai unor cartiere mărginașe ale orașelor din Moldova au profitat de starea de anarhie instalată în aceste localități, pentru a se deda la jafuri, crime și alte violențe care nu aveau, evident, nici un fel de legătură cu revendicările țărănimii. Acest gen de evenimente pun și mai mult în evidență ezitățile autorităților și lipsa unei aprecieri corecte a pericolului extrem de grav pe care îl reprezenta pentru statul român instaurarea haosului pe întreg teritoriul țării.

Cu aceeași ocazie s-a dovedit faptul că una dintre cele mai grave probleme ale României moderne era, după cum o afirmam cu fiecare ocazie liderii politici ai vremii, era aceea a unui sistem administrativ extrem de fragil. Slab pregătiți din punct de vedere profesional, funcționarii din administrația publică locală erau mai mereu instrumente ale reprezentanților partidului politic aflat la putere.

Acesta este motivul pentru care, la începutul secolului trecut, Vasile Lascăr a elaborat mai multe proiecte de lege prin care urmărea modernizarea și eficientizarea sistemului administrativ românesc. În discursul său, susținut în fața membrilor Camerei Deputaților, Vasile Lascăr, ministru de interne în acea vreme, arăta că proiectul de lege aflat în dezbateră la camera era reclamat de datoria pe care clasa politică o avea față de țărănimie, fiind “o chestiune de dreptate ca să avem

²⁷³ Florin Constantiniu, “O istorie sinceră a poporului român”, Ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2011, pag. 247

²⁷⁴ Neagu Djuvara, “O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri”, Ed. Humanitas, București, 2010, pag. 222.

aceeași solitudine pentru țerani ca pentru orășeni.”²⁷⁵ Această inițiativă nu era rezultatul unei strategii de partid, ci rezultatul cercetării minuțioase a condițiilor de viață din comunele românești. Colaborarea dintre guvern și autoritățile locale se materializase într-o anchetă care durase aproximativ un an de zile, timp în care guvernul primise “avizul” tuturor structurilor din administrația locală (prefecți, delegații județene, consilii județene, medici, veterinari, preoți). În ciuda acestor argumente, în ciuda faptului că membrii ambelor partide politice erau conștienți de necesitatea unei reforme reale a administrației publice românești, legile propuse de Vasile Lascăr au fost masiv modificate în timpul dezbaterii lor în cele două camere, astfel încât ceea ce s-a adoptat în Parlament nu mai semăna decât în mică măsură cu ceea ce propusese ministrul de interne de la acea vreme.

Perspectiva reacției pe care au avut-o autoritățile statului față de evenimentele violente ce au zguduit țara timp de o lună de zile, a fost neglijată în istoriografia românească. Deși sintagma stat de drept apăruse cu puțin timp în urmă, elita politică de la noi era la curent cu acest concept ce se contura tot mai pronunțat în epocă. Statul de drept se traduce, în modul cel mai simplist, prin sintagma “domnia legii”, însă această sintagmă nu trebuie interpretată *ad litteram*, pentru că astfel am putea vorbi de stat de drept și în Coreea de Nord, de exemplu, ceea ce chiar nu este cazul, ci în sensul potrivit căruia statul urmărește respectarea legii tocmai pentru a putea asigura exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, fără nici un fel de discriminare. Nu este vorba despre o luptă între stat și cetățean, ci de o colaborare între aceștia, având drept scop armonia socială.

Dezbateri pe acest subiect aveau loc frecvent, atât în ședințele Camerei Deputaților, cât și în cele ale Senatului. Într-un sistem politic mult mai bine definit decât cel din zilele noastre, cele două partide politice aveau poziții opuse în legătură cu modul de manifestare a drepturilor și libertăților cetățenilor, chiar dacă în ceea ce privește practica însă, nici liberalii și nici conservatorii nu ezitau să apeleze la metode care se vor dovedi extrem de periculoase pentru un stat aflat încă la începuturile constituirii sale.

Liberalii erau adepții unei legislații mai permissive în ceea ce privește exprimarea liberă a opiniilor politice, prin presă ori în cadrul unor manifestații publice. Pe de altă parte, conservatorii încercau să limiteze cât mai mult acest gen de manifestații, dar nu pentru că ar fi fost împotriva unei asemenea forme de exprimare a opiniilor, ci pentru faptul că aceasta era principala armă a adversarilor liberali, care aveau mult mai multă aderență la public, și pentru că ei înșiși nu puteau atrage simpatia maselor către partidul conservator.

Poziția conservatorilor față de întrunirile publice nu era una dictată de anumite principii doctrinare, ea datorându-se exclusiv unui calcul pragmatic. Acest fapt este evident, și el decurge din istoria disputelor politice din întreaga perioadă anterioară primului război mondial. Amintim doar modul în care se desfășurau campaniile electorale, sau de incidentele violente care izbucneau aproape de fiecare dată când aveau loc alegeri, sau de utilizarea unor grupuri de “cetățeni indignați” pentru a-i da de înțeles șefului statului că se impunea o schimbare a guvernului liberal. De altfel, conservatorilor li s-a atras atenția în mai multe rânduri, de către rege, asupra faptului că un partid “de ordine”, așa cum era partidul conservator, nu poate să acceadă la putere prin astfel de metode.

Răscoalele țărănești se datorează, măcar în parte, felului în care partidele politice ale vremii s-au folosit de manifestații care degenerau deseori în violențe de stradă, pentru a obține vreun avantaj în lupta politică. Mai mult decât atât, instituțiile care ar fi trebuit să asigure ordinea și

²⁷⁵ Dezbaterile Adunării Deputaților, sesiunea 1903-1904, ședința din 8 aprilie 1904, p. 994.

liniștea publică (poliție, jandarmerie) erau, de cele mai multe ori, martori pasivi ai acestor evenimente, contribuind astfel în mare măsură la scăderea prestigiului instituțiilor publice de la noi. În ciuda unui semnal extreme de puternic, reprezentat de răscoalele din 1888, atât liberalii cât și conservatorii au continuat să minimalizeze acest pericol.

De altfel, dezbaterile din Camera Deputaților și din Senat, din perioada răscoalei din 1888, seamănă până la identitate cu cele din timpul răscoalei din anul 1907. În prima parte, pe fondul unei stări de uluire și de confuzie, se cereau anchete parlamentare pentru elucidarea cauzelor răscoalelor, ca și cum acesgtea ar fi fost total necunoscute. Apoi, într-o fază intermediară, se conturau două puncte de vedere: unul care cerea o intervenție cât mai rapidă și unul care cerea măsuri blânde pentru ca situația să nu devină și mai periculoasă. În cele din urmă ambele tabere cădeau de acord asupra necesității intervenției cât mai rapide și cât mai prompte.

Puși în fața celei mai grave crize interne de la momentul nașterii României moderne, oamenii politici de la noi s-au dovedit încă odată extrem de ezitanți. În legătură cu atitudinea ce trebuia urmată de autorități, Emil Costinescu opina că “suntem datori să fim cât se poate mai blânzi în represiunea care nu se mai poate evita. Și trebuie să ne mai dăm seama că numai represiunea nu ajunge; alături de represiune trebuie să punem în dată, dar de îndată, și opera de dreptate.” Costinescu își exprima adevărată față de poziția primului ministru Gh. Cantacuzino care declarase că nu urmărea doar restabilirea ordinii publice, utilizarea forțelor de ordine fiind o măsură necesară pentru înlăturarea oricăror presiuni ce ar fi putut afecta activitatea legislativă a Parlamentului, ci și adoptarea unor măsuri care să vină în sprijinul populației rurale, una dintre aceste măsuri având drept scop desființarea trusturilor arendășești. Liberalul mai aprecia că “ne trebuiește o liniște întemeiată pe dreptate; o liniște dobândită numai prin represiune, nu este decât o clocotire înăbușită, care izbucnește mai teribilă, mai curând sau mai târziu.”²⁷⁶

Tot în legătură cu modalitatea de intervenție a statului în acest veritabil “război civil”, Nicolae Filipescu declara că guvernul trebuie să hotărască singur instrumentele pe care să le folosească, în timp ce Barbu Păltineanu se înscria și el în rândul celor ce susțineau adoptarea unor măsuri blânde pentru populația revoltată.

Cea mai pragmatică poziție era cea a liderului junimist Petre P. Carp. Mai întâi, acesta îl ironiza pe liberalul Emil Costinescu, și implicit pe cei care împărtășeau această opinie, apreciind că liderul liberal propunea “măsuri revoluționare” și “combate o revoluțiune cu o altă revoluțiune”.²⁷⁷

Apoi Carp critica și reforma propusă de liberali, despre care considera că era extrem de periculoasă pentru că, îndreptându-se împotriva marilor proprietari nu putea avea ca efect decât crearea unui “proletariat țărănesc” extrem de periculos pentru ordinea publică: “proletarul de târguri, la nevoie, îl ai grămadă dacă ai armată, pe când proletarul de câmp răsculat în sute de locuri, muncește armata luni de zile și nu poți să ajungi la rezultat decât după ce s’a acoperit țara cu ruine.”²⁷⁸

Spre finalul discursului său, Carp rostea cuvintele care au rămas celebre “în așteptare, și o zic cu rizicul de a vedea cuvintele mele spărgându-se în capul meu și în avutul meu. În așteptare nu este decât un singur lucru de făcut, nu este decât represiunea. Vom aviza pe urmă.”²⁷⁹ Carp a

²⁷⁶ Dezbaterile Adunării Deputaților, sesiunea ordinară prelungită, 1906-1907, ședința dela 9 martie 1907, p. 711.

²⁷⁷ Ibidem, p. 725.

²⁷⁸ Ibidem.

²⁷⁹ Ibidem.

fost de altfel, singurul lider politic a cărui reacție a fost pe măsura pericolului pe care l-au reprezentat răscoalele țărănești pentru tânărul stat românesc.

La Senat, viitorul prim-ministru D. A. Sturdza, își exprima opinia potrivit căreia, deși țara avea deja “cuțitul la os”, nu era nevoie de măsuri precum mobilizarea armatei, considerând că aceasta era o precauție inoportună deoarece “suntem încă în plin an jubiliar, important jubileu, nu în vorbe, ci în fapte mari desăvârșite în 40 de ani de pace și liniște. La sfârșitul acestui an, armata țării ... armata țării !... ce durere!... Bine e armata țerei s’o întrebuițăm, pentru ca Fischereștii să rămână în picioare, susținuți de oamenii puternici ai dilei, să o spunem direct, căci e vorba de viitorul țerei, susținuți de d. Bădărău, făt-frumos ?...”²⁸⁰

După discursul șefului liberalilor a urmat cel al primului ministru Gheorghe Gr. Cantacuzino. Acesta aprecia că obiectivul prioritar al guvernului, în momentul respectiv, era acela de a restabili ordinea publică. Șeful guvernului se arăta extrem de hotărât în privința necesității intervenției prompte a autorităților, intervenție motivată de pericolul generat de astfel de situații: ”atunci când focul amenință de a mistui casa, nu poate fi vorba de deslegarea unor cestiuni complexe și de soluțiunea unor greutăți însemnate, înainte de a asigura liniștea și ordinea publică.”

Un alt membru al guvernului conservator se pronunța la fel de tranșant pentru intervenția forțelor de ordine precizând că, în orice țară cu regim constituțional, cel mai important rol al guvernelor este acela că “mențin ordinea, reprimă violențele și tot-de-odată dau sfaturile lor de împăciuire, de conciliare, de moderare și caută să împace interesele opuse.”²⁸¹

Era normal, sau cel puțin conform cu doctrina conservatoare, ca reprezentanții acestui partid să fie de acord cu intervenția statului pentru restabilirea ordinii publice în țară. Cu toate că se aflau la putere, reprezentanții guvernului condus de Gr. Cantacuzino, nu au reușit să înlăture haosul produs de mișcările țărănești.

În cele din urmă, ajutați și de scenele unice produse în Camera Deputaților și Senat odată cu schimbarea guvernului, când liderii celor două partide politice au încheiat ședințele din 13 martie în îmbrățișări frățești, lucrurile au început să reîntre în normalitate. Cu această ocazie, la Senat, istoricul Grigore Tocilescu a rostit un discurs menit să reprezinte un ultim semnal de alarmă pentru clasa politică, în legătură cu gravitatea celor ce se petreceau în țară. Tocilescu aprecia că “este de datoria mea de român și pe care mi-o împlinesc este să spun că trebuie să dăm nemărginitul nostru concurs guvernului ca să deslege problema aceasta grea, care cade asupra noastră ca una din cele mai mari neonrociri, căci, în întreaga noastră istorie, nu cunosc un asemenea moment.”²⁸² Pentru a reliefa și el gravitatea evenimentelor, istoricul folosea sintagma latinească “Salus rei publicae suprema lex”, sintagmă rostită și în plenul Camerei Deputaților. Într-adevăr, singura lege valabilă în astfel de momente este aceea a supraviețuirii statului.

Atitudinea clasei politice în timpul răscoalelor relevă faptul că principiul supremației legii era interpretat de fiecare dată în funcție de interesul imediat. Așa se justifică și lunga ezitare care a precedat momentul luării deciziei privind decretarea stării de asediu și reprimarea răscoalelor. Nu este exclusă nici varianta potrivit căreia, conservatorii să fi crezut că este vorba de manifestații antiguvernamentale puse la cale de adversarii politici, așa cum au și acuzat și cum se mai întâmpla uneori, iar în momentul în care au conștientizat pericolul real, reprezentanții guvernului își pierduseră total credibilitatea.

²⁸⁰ Dezbaterile Senatului, sesiunea ordinară prelungită 1906-1907, ședința de la 6 martie 1907, p. 547.

²⁸¹ Ibidem.

²⁸² Ibidem, pag. 664.

În lipsa unei vieți publice active, se nu se putea face diferența între mișcări sau manifestații de protest față de măsuri propuse ori adoptate de către guvernanți, și revolte sau răscoale care puneau în pericol ordinea publică, prin instaurarea haosului pe o mare parte a teritoriului țării. Nu se putea aprecia când astfel de incidente erau produse doar de celebrii “cetățeni indignați” și când reprezentau vocea reală a unei părți, mai mari sau mai mici, a societății românești din acea vreme.